

Rak och omvänd ordföljd i förortssvenska

Av: Erik Magnusson Petzell

I dokumentärfilmen ”Zlatan – för Sverige i tiden” får tittaren ta del av Zlatan Ibrahimovics långa och framgångsrika fotbollsliv, så som han själv minns det. Ett av många klassiska ögonblick är Zlatans klackmål mot Italien i Europamästerskapet 2004. Så här berättar han om upptakten till målet:

Vi ligger under, vi pressar på, vi pressar på, vi får inte riktigt bra chanser, och nu det blir en hörna. Kim slår den, Allbäck nickar tillbaka den i straffområdet. Väl där hoppar Ljungberg, han missar bollen, den går rakt upp, och nu jag är felvänd mot målet, målet är bakom mig. I mitt huvud: vad ska jag göra nu för att få den mot mål? Jag springer mot bollen, när jag hoppar så ser jag Buffon, och medan han kommer och ska rensa den, då klackar jag bakåt. Den går in.

Vi är förstås många som minns både denna och flera andra av Zlatans fantastiska insatser på fotbollsplanen. Men det är inte berättelsens innehåll som vi nu ska fokusera, utan dess form. Det som inte framgår av denna skriftspråkliga återgivning av berättelsen är Zlatans uttal, som innehåller en hel del klart sydsvenska drag. En del långa vokaler blir diftonger, som när *får* blir *feår*. En del korta vokaler uttalas på ett annat sätt än i standardspråket, antingen systematiskt (som med det bakre uttalet av kort *u* i *under* och *Ljungberg*) eller bara i vissa ord (*upp* uttalas *opp*, *mig* uttalas *maj*). Vidare är *r*-ljudet visserligen främre som hos många yngre skåningar – den traditionella skånskan har istället bakre *r* genomgående. Dock är Zlatans främre *r* distribuerade på traditionellt vis: supradentalerna lyser nämligen med sin frånvaro, precis som de alltid gjort i den här delen av det svenska språkområdet. Zlatan uttalar med andra ord en sekvens som *hoppar så* med *r*-ljud och *s*-ljud klart åtskilda. Det vanliga lite längre norrut är istället att sekvensen uttalas som *hoppaschå* där *r* och *s* har smält samman till ett *sje*-ljud som uttalas med tungan mot gommen strax ovanför (supra) tänderna (dental).

En detalj i Zlatans språk som inte går förlorad i överföringen till skriftspråk är den raka ordföljden efter ett satsinledande adverbial. Han säger exempelvis *nu **det blir** hörna*, med subjektet (*det*) före predikats verbet (*blir*), istället för tvärtom som i standardspråket: *nu **blir det** hörna*. Den standardspråkliga omvända ordföljden använder han emellertid också, både efter andra adverbiala satsinledare (*väl där **hoppar Ljungberg***) och efter upprepande *så* och *då* (*när jag hoppar så **ser jag***), och likaså i utdragets enda direkta fråga (*vad **ska jag** göra nu*).

Förortssvenskan

Möjligheten att ha rak ordföljd efter inledande adverbial går inte att knyta till något särskilt dialektområde i den traditionella bemärkelsen. Istället hänger den nära samman med storstadsområden där många olika språk flyttat in. Det är i dessa flerspråkiga förorter som ordföljdtypen hör hemma. Lite tillspetsat skulle man då kunna säga att Zlatan, han har fått sitt uttal från Malmö men sin ordföljd från Rosengård.

Förortens språk har diskuterats av språkvetare under många decennier. Numera talar man oftast om just förortssvenska, men genom åren har en rad andra beteckningar använts. Pionjären på området, Ulla-Britt Kotsinas, myntade begreppet Rinkebysvenska (Kotsinas 1988). Andra namn som förekommit är miljonsvenska, som anspelar på att det ofta är i miljonprogrammets bostadsområden som detta slags svenska finns, och shobresvenska, som i förleden innehåller hälsningsfrasen *sho bre*, 'hej kompis', som liksom förorten själv innehåller stoff från olika språk (i det här fallet både arabiska och slaviska element).

Att förorten utmärker sig språkligt är förstås inte unikt för Sverige. Också i andra europeiska storstäder har det vuxit fram särskilda former av majoritetsspråket i flerspråkiga förortsmiljöer. Contemporary Urban Vernaculars (förkortat CUV) är en samlingsbeteckning som numera brukar användas i den internationella litteraturen om sådana varieteter (den föreslogs först av Rampton 2011).

Förortssvenskan karakteriseras ibland som ett slags ungdomsspråk, men det är en sanning med modifikation. Visserligen är det tydligt att talare överger de mest utpräglade förortsdragen, det närmast slangbetonade och flerspråkiga ordförrådet, i takt med att de blir vuxna och strävar efter att närma sig det standardsvenska majoritetssamhället. En viss "klang av förort", som Bijvout (2018) kallar det, dröjer sig emellertid kvar, ungefär på samma sätt som en regional västsvensk prägel alltid finns kvar hos en person från Göteborg som flyttat till huvudstaden, hur neutralt och standardnära hen än försöker uttrycka sig.

Förorten ljuder sålunda tydligt när Zlatan sätter subjektet före verbet efter adverbet *nu*. Resten av denna framställning ägnas denna centrala del i den förortssvenska grammatiken. Som vi ska se är ordföljden visserligen inte så frekvent som man kanske kan tro, och den är också syntaktiskt rätt begränsad. Dock har den uppenbarligen ett viktigt symbolvärde, inte minst därför att den lätt låter sig föras över till skriftmediet. Det är knappast en slump att Hassen Khemiri mer eller mindre genomgående har SV-ordföljd istället för standardspråkets VS i sin *Ett öga rött* från 2003. Det är egentligen orealistiskt med så mycket rak ordföljd,

men Hassen Khemiri vill förstås att språket ska skapa rätt förortsstämning, och då är den raka ordföljden ett viktigt stilmedel.

Den verkliga förortssvenskans växling mellan rak och omvänd ordföljd saknar alltså motsvarighet i standardspråket. Samma förhållande råder för övrigt mellan förortsversioner av andra germanska språk, t.ex. danska och tyska, och respektive standardspråk. Även förortstyska kan med andra ord ha rak ordföljd där standardtyskan har omvänd. Förortsvarieteternas syntax finner emellertid sin parallell i den germanska forntiden. Snarlik växling mellan rak och omvänd ordföljd kan nämligen observeras i fornengelskan, exempelvis i texter från 900-talets Wessex. Det kan verka häpnadsväckande att en av den tidens stora skriftställare Ælfric of Eynsham, som på sin västsaxiska dialekt förmedlar kristna dygder, och vår tids Zlatan av Rosengård, som drygt 1000 år senare på sin förortssvenska berättar om sitt klackmål mot Italien, uppvisar så stora grammatiska likheter. Den mänskliga språkförmågan är emellertid både tidlös och styrd av generella principer. Att Zlatan och Ælfric i så många andra avseenden avviker från varandra är i grammatikens värld irrelevant.

Förortsgrammatiken i och för sig

Ibland beskrivs förortssvenskans bruk av rak ordföljd som ett brott mot svenskans V2-regel. Denna regel går ut på att finita verb (V) aldrig kommer senare än på andra plats (V2) i huvudsatser. I någon mån är det naturligtvis riktigt att Zlatans *nu det blir hörna* bryter mot V2-regeln, eftersom verbet (*blir*) här kommer på tredje plats (dvs. V3). Samtidigt är den negativt formulerade analysen, brott mot V2-regeln, synnerligen grund, eftersom den implicerar att Zlatans *nu*-inledda sats ska buntas ihop med andra satser där V2-regeln inte gäller, närmare bestämt bisatser. Både i Zlatans *nu*-sats och i en bisats som den i (1a) nedan kommer visserligen det finita verbet senare än på plats 2. Men så fort vi fogar in ett satsadverbial märker vi att förortssvenskans V3-huvudsatser och V3-ordföljden i bisatser är av olika slag. I bisatsen kommer nämligen satsadverbial före det finita verbet, vilket vi ser i (1b), där *aldrig föregår blir*, men i förortssvenska V3-huvudsatser kommer verbet före adverbial, som i *såg ju* i (1c), hämtat från en berättelse på stockholmsk förortssvenska.

- (1) a. när det blir hörna
 b. när det *aldrig blir* hörna
 c. sen man *såg ju*

De förortssvenska V3-huvudsatserna avviker alltså från standardspråket i sin avsaknad av inverterad ordföljd. Samtidigt skiljer de sig från ordföljden i bisatser, eftersom det finita verbet föregår satsadverbial, som *såg ju* i (1c) (jfr *aldrig blir* i

(1b)). De är, med Svenska Akademiens grammatiks (SAG:s) terminologi, *fa*-satser (*finit verb före adverbial*), precis som de flesta huvudsatser.

Hur dessa *fa*-satser utan inversion faktiskt används i förortssvenskan har kartlagts av Natalia Ganuza. I sin avhandling från 2008, tillkommen inom ramen för projektet Språk och språkbruk bland ungdomar i flerspråkiga storstadsmiljöer (SUF), undersöker hon ordföljden i huvudsatser som inleds av något annat än subjektet. Sådana satser kallar hon X-satser, där det initiala ledet (X) också kan kallas fundament. I standardsvenska har X-satser alltid inverterad ordföljd mellan subjekt och finit verb, dvs. XVS-ordföljd. Men i förortssvenska kan, som vi sett, X-satser alternativt ha XSV-ordföljd.

Särskilt vanligt är det emellertid inte med XSV. I Ganuzas SUF-material utgör XSV-exemplen bara ca 8 % av alla X-satser; den överväldigande majoriteten har alltså omvänd ordföljd (XVS), precis som i standardspråket. Vidare är det en väl avgränsad grupp av fundamentalsled (X-led) som kan följas av SV. I praktiken är det bara tidsadverbial, antingen i form av enkla adverb som *nu* i exemplet från Zlatans berättelse eller i form av temporala bisatser. Möjligheten att använda SV-ordföljd tycks dock försvinna om adverbialet följs av det som SAG kallar adjunktionellt *så*, ett *så* som liksom länkar det inledande adverbialet till resten av satsen. Zlatancitatet rymmer ett exempel av det slaget, upprepat nedan som (2a). Det inleds av en temporal bisats (*när jag hoppar*) som följs av *så*, och med en sådan upptakt verkar den förortssvenska grammatiken alltså inte tillåta SV-ordföljd, vilket markeras med * i (2b). För att kunna ha SV-ordföljd i denna kontext behöver tidsadverbialet vara ensam inledare; jfr (2c).

- (2) a. när jag hoppar *så ser jag* Buffon
 b. *när jag hoppar *så jag ser* Buffon
 c. när jag hoppar *jag ser* Buffon

Det mångsidiga *så*

Hur har då denna förortssvenska SV-ordföljd efter tidsadverbial uppstått? Och varför är SV-möjligheten utesluten när tidsadverbialet upprepas av ett *så*?

Nyckeln till förståelsen av detta grammatiska system ligger förmodligen i det lilla ordet *så*. Vid sidan av sin adjunktionella funktion kan det användas ensamt i inledningen av satser. I standardspråket följs detta inledande *så* ibland av SV-ordföljd, ibland av VS-ordföljd beroende på vilken betydelse *så* förmedlar.

När satsen som *så* inleder uttrycker en konsekvens av det föregående, då blir det SV-ordföljd som i (3a) nedan. Om *så* istället anger en temporal övergång måste ordföljden inverteras (dvs. bli VS) som i (3b). Grammatiskt kan vi tolka det som att

det konsekvensförmedlande *så* inte fungerar som X-led (eller fundament) utan snarast som en konjunktion som, i likhet med andra konjunktioner (t.ex. *och* och *men*), inte framkallar inverterad ordföljd. Just det gör däremot det temporala *så*, vilket gör att vi kan klassificera det som ett tidsadverb (i likhet med *nu*, *sen* och *då*).

- (3) a. Han blev rädd *så jag tog* av mig masken
 b. Först tände jag ljuset, *så tog jag* av mig masken

Tidsadverbet *så* och konjunktionen *så* är inte alltid helt lätta att skilja åt. Ofta fungerar båda i samma kontext:

- (4) a. Först kom Ester in och bjöd på kolor, *så jag tog* en, sen kom fröken tillbaka.
 b. Först kom Ester in och bjöd på kolor, *så tog jag* en, sen kom fröken tillbaka.

Här är det bara ordföljden som indikerar vad *så* betyder. Med SV-ordföljd (som i (4a)) tolkar den med standardsvensk grammatik *så* som en konjunktion, men med VS-ordföljd (som i 4b) tolkas *så* istället som ett adverbialt led. Att adverbialt *så* har en rent temporalt innebörd och konjunktionellt *så* snarare signalerar konsekvens framgår av exempelparet i (3), men knappast i (4). Konsekvensbetydelsen implicerar visserligen alltid temporal följd – rädslan i (3a) ligger först i tiden och frammanar därmed maskens avlägsnande. Men händelser som är ordnade efter varandra i tiden behöver inte vara konsekvenser av varandra – i (3b) rör det sig snarast om ett konstaterande av att en handling (tändandet) föregick en annan (maskavtagningen). I (4b) är det emellertid svårt att inte läsa in ett konsekvensförhållande mellan erbjudandet (som föregår) och själva godisnappandet (som kommer efter). I (4) flyter sålunda konsekvens och temporal följd ihop i både a- och b-exemplet.

Omtolkat *så* i förortssvenskan

Denna omständighet i standardspråket, att det *så* som följs av rak ordföljd (4a) och det *så* som följs av inversion (4b) ofta överlappar i betydelse, kan mycket väl ha fungerat som ett slags embryo till den förortssvenska grammatiken, där SV/VS-växlingen är långt mer utbredd och tillåts efter inledande tidsadverbial i allmänhet. Den förortssvenska grammatiken skapas förstås på ungefär samma sätt som den standardsvenska: talad svenska i omgivningen fungerar som input för präglingsen av barnets mentala grammatik.

I en del miljöer är det nästan bara modersmålssvenska som barnet hör, och då blir barnets grammatik därefter. I andra miljöer, särskilt i de invandrartäta förorterna, utsätts barnet emellertid för rätt mycket svenska som produceras av

andraspråkstalare, människor som lärt sig svenska som ett främmande språk. Även i en sådan miljö blir barn modersmålstalare av svenska, men detta svenska modersmål kan komma att inlemma komponenter från inläraarsvenskan. Det betyder inte att förortens modersmålstalare av svenska lär sig ett ofullständigt språk. Det betyder bara att barnets fenomenala förmåga att skapa en fulländad mental grammatik får en mer varierad input att arbeta med.

Ett typiskt inläraardrag är att svenskans V2-regel inte riktigt behärskas: satser som inleds av något annat än subjektet, X-satser med Ganuzas term, får då ofta SV-ordföljd istället för standardspråkets VS. I inläraarsvenska gäller emellertid att SV uppträder i alla slags satser, frågor såväl som påståenden, adverbbinledda såväl som argumentinledda satser. X-ledet, fundamentet, kan med andra ord vara av alla möjliga slag. t.ex. frågeord som i *Vad du gör?*, objekt som i *Den jag såg*, eller adverbial som i *Sen jag gick*.

Barn som (likt Zlatan) växer upp i förorten skapar sig ett svenskt modersmål som rent grammatiskt har mycket mer gemensamt med standardsvenskan än med andraspråkssvenskan. Som vi sett är förortssvenskans V2-regel helt standardmässig förutom i ett avseende: efter tidsadverbial är det möjligt att låta bli inversionen och istället tillgripa SV-ordföljd. Det är uppenbart att denna SV-ordföljd har sin förebild i inläraarsvenskans V2-fattiga syntax. Det är också uppenbart att det bara är en bråkdel av inläraarsvenskans SV-ordföljd som modersmålstalarna av förortssvenska har inlemmat i sitt språkssystem. Det går helt enkelt inte att förena standardspråkets strikta V2-krav med all SV-ordföljd i den omgivande andraspråkssvenskan.

Att barn ställs inför den här sortens dilemma är inget ovanligt. Tvärtom är flerspråkiga miljöer, där olika språk behärskas i olika grad av olika vuxna talare, antagligen mer typiska uppväxtplatser för mänskliga barn genom historien än den enspråkiga miljö som många i Sverige vuxit upp i och som vi ibland därför felaktigt tolkar som ett slags normalläge. Det mänskliga språkanlaget, realiserat i barns otroliga förmåga att skapa sig ett fullständigt modersmål av det språk som finns i deras omgivning, är med andra ord väl anpassat till att kunna jämka samman input från olika håll.

Den svenska förorten är samtidigt ändå rätt tydlig rent språkligt. Trots att där finns människor med många olika modersmål som behärskar svenska mer eller mindre väl, råder det ingen tvekan om att svenska är huvudspråket. Det är svenska som är samhällets språk (inte minst representerat av förskola och skola), och svenska är också förortens naturliga lingua franca. I denna miljö skapar sig barn en i allt väsentligt standardnära svensk grammatik med viss kryddning från ortens inläraarsvenska.

Hur inlemmar man då V2-brott i en V2-grammatik? Det gäller att hitta ett kryphål i V2-grammatiken. Ett lämpligt sådant verkar vara det mångsidiga *så*. Om konjunktionen *så* och adverbet *så* tolkas som ett och samma adverbiala *så*, följt av VS-ordföljd ibland och SV-ordföljd ibland – och det finns det alltså semantiskt utrymme att göra i många sammanhang som vi såg i (4) – då öppnas de grammatiska dammluckorna. Vad en sådan omtolkning innebär är nämligen att hela kategorin tidsadverbial kan betraktas som undantagen från grammatikens annars strikta V2-regel. Med sådana led i satsens inledning blir det således möjligt att ansluta till inläraresvenskans SV-ordföljd utan att V2-grammatikens grundprinciper ruckas.

Just det adjunktionella *så* faller emellertid utanför ramen. Detta *så* är en syntaktisk dubbling av en föregående adverbial inledning, och som sådan har *så* väldigt lite eget innehåll. Adjunktionellt *så* är med andra ord både syntaktiskt (det står ej initialt) och semantiskt (det betyder ingenting) så avvikande att det inte låter sig inlemmas i den liberalare kategori av tidsadverbial som den förortssvenska grammatiken rymmer. På denna punkt blir därför standardspråkets grammatik och den förortssvenska identiska.

Andra sätt att inlemma inläraresdrag

Vi har konstaterat att de förortssvenska avstegen från V2-regeln inte inbegriper SV-ordföljd efter t.ex. frågeord eller objekt. Denna begränsning gäller språkproduktion. När vi istället låter förortssvenska ungdomar bedöma SV-ordföljd i redan producerade X-satser blir resultatet lite annorlunda. Våren 2019 lät jag 7 göteborgska förortsungdomar i gymnasieåldern med svenska som modersmål men med annat hemspråk göra en mängd sådana bedömningar. Vissa av dem accepterade ingen SV-ordföljd i X-satser alls, förmodligen eftersom de visste att sådan ordföljd inte förekommer i standardspråket. Andra hade däremot mycket lätt att ge sitt gillande till SV-ordföljd, och i fler kontexter än man skulle vänta mot bakgrund av Ganuzas produktionsstudie.

En flicka framhöll konsekvent ett exempel av typen *Vad du gör?* och *Den jag såg* kändes bra att säga. Vid uppföljande kontakt från mig ångrade hon sig visserligen beträffande frågan – det var nog mer sådant som hennes äldre släktingar skulle kunna säga. Att markera den som acceptabel kunde då tolkas som ett sätt för henne att visa sympati med sina närståendes inläraresvenska. När det gäller den objektsinledda satsen höll hon emellertid fast vid att den representerade ett yttrande som hon själv utan vidare skulle kunna producera. Ännu bättre blir den dock, påpekade hon, om man låter ett *de* inleda sekvensen, som i (5).

(5) De den jag såg

Det förbättrande tillägget av *de*, som motsvarar skriftens *det är*, avslöjar en inbyggd tvetydighet i mitt frågeformulär, som nu visade sig bli helt central för att förstå hur en modersmålstalare av svenska i förorten tänjer på sin grammatik för att kunna acceptera så många av de symboliskt viktiga V2-avstegen som möjligt. Satsen i (5) kan nämligen (vilket jag inte tänkte på) uppfattas som en utbrytning med vänsterkantsellips, för att tala med Lindahl (2020). Det skulle betyda att den har följande struktur: *(det är) den (som) jag såg*. Utbrytningen är i sig en konstruktion som är fullt kompatibel med den strikta V2-grammatiken, men som med viss reducering alltså kan bli ytligt helt identisk med XSV-satsen *den jag såg*. Flickan visar således (i realtid) prov på samma grammatiska kreativitet som enligt förslaget ovan omformat satsinledande *så* till en inkörspport för rak ordföljd efter tidsadverbial. I båda fallen handlar det om att utnyttja V2-grammatikens fulla potential för att få med sig delar av andraspråkssvenskan i närmiljön.

Informationsstrukturerande ordföljd

Vi har nu sett att förortssvenskans V2-grammatik skiljer sig i ett väsentligt avseende från standardsvenskans: initiala tidsadverbial behandlas inte som vanliga fundamentalsled utan som ett slags mellanting mellan adverb och konjunktion, diskursstrukturerande led, som kan följas av antingen VS eller SV. Det tycks dock inte råda fri variation mellan VS och SV-varianterna. Mycket tyder på att förortsgrammatiken här har funnit en öppning för informationsstrukturellt betingad ordföljdväxling, av ett slag som det inte finns utrymme för i det V2-strikta standardspråket.

I Ganuzas SUF-material möter vi emellanåt sammanhängande berättande sekvenser där korta pronomina subjekt (som ju ofta hänvisar till en känd eller given referent) och längre nominalfrassubjekt (som ju ofta rymmer ny eller specificerande information) syntaktiskt beter sig olika. I utdraget nedan återberättas innehållet i en film. I sats efter sats förs berättelsen framåt kronologiskt, vilket förstås innebära att den innehåller ymnigt med initiala tidsadverbial, som kan följas av antingen SV eller VS-ordföljd.

- (6) därifrån så går hela filmen ut på: "stanna här, så går jag runt o letar", så ser han, så han sparkar på den här dörren, så ramlar en bloddroppe i hans öga, så han hade bara fem sekunder, då kommer dom här armén ut, nu e dom tre stycken, där bor dom, sen det blir så hära, så dom börjar springa och leta, då märker ju han, sen så vaknar han upp, sen han vaknar upp

Exemplet rymmer visserligen en del syntaktiskt rigida kontexter, dvs. satser som inleds på ett sätt som kräver VS. Dessa kontexter markeras i rött; det rör sig om satser med adjunktionellt *så* i fyra fall, och i ett fall om en sats som inleds av ett

obligatoriskt rumsadverbial (*där bor dom*). De resterande satserna inleds däremot av enkla *så* och andra tidsadverbial, och här växlar det, som vi ser, mellan SV (*i gult*) och VS (*i blått*). Men växlingen verkar vara styrd av hur tungt subjektet är. Inga utbyggda nominalfrassubjekt uppträder nämligen i SV-sekvenserna. Med SV-ordföljd är subjektet alltid ett enkelt pronomen (och så är det också i Zlatancitatet). Eftersom ordföljden inte är grammatiskt fixerad kan den således få informationsstrukturerande funktion.

Förortssvenska och fornengelska

Intressant nog finns det, som redan antytts, en annan germansk V2-varietet som påminner en hel del förortssvenskan i sin växling mellan SV- och VS-ordföljd i påståendesatser: fornengelska. Fornengelska är en samlingsterm för de västgermanska dialekter som talades (från 400-talet) och skrevs (från 700-talet) i nuvarande England fram till den normandiska invasionen strax efter mitten på 1000-talet. De språkexempel vi nu ska titta närmare på är från 900-talet, de flesta från Winchester, huvudstad i det då dominerande kungariket Wessex. Det fornengelska språk vi här möter var precis som de nu levande germanska språken, utom just modern engelska, ett V2-språk. Huvudsatser hade med andra ord det finita verbet (senast) på andra plats. Men vissa avsteg kunde göras härifrån på ett sätt som leder tankarna till förortssvenskans ordföljdsvariation.

Med ett inledande adverbial som i exemplen i (7) nedan var SV-ordföljd snarast regel med pronomensubjekt; se (7a) som kan jämföras med de gula sekvenserna i (6) ovan där alla subjekt är pronomen. Med utbyggda nominalfraser som subjekt var istället VS-ordföljd det vanliga; se (7b) som kan jämföras med de två längre subjekten *en bloddroppe* och *dom här armén* i (6) som båda uppträder efter verbet (dvs. VS).

- (7) a.   æfter   his   gebede   *he ahof*   þæt cild   up
           efter   hans   böñ   han hävde det barn   upp
           'efter bönen lyfte han upp barnet'
- b.   þær *wearþ*   *se*   *cyning Bagsecg* ofslægen
           där vart   den   konung Bagsecg ihjälslagen
           'där blev kung B ihjälslagen'

Walkden (2017) var den som först uppmärksammade dessa syntaktiska likheter mellan Contemporary Urban Vernaculars (som förortssvenska) och fornengelska. Det finns emellertid också skillnader, framhåller han. Exempelvis är den fornengelska växlingen mellan VS och SV inte begränsad till satser inledda av tidsadverbial (som i förortsspråket). En annan detalj som Walkden lyfter fram som avvikande är att det finns adverbiala led i fornengelskan som faktiskt kräver VS, oavsett subjektets art. Det mest typiska av dessa är *þa*, som motsvarar svenskans

då. I både (8a) och (8b) nedan har den *þa*-inledda huvudsatsen det maskulina pronomenet *he* som subjekt. I båda fallen står subjektet efter verbet (VS), till skillnad från *he* i (7a) där det står före (SV).

- (8) a.   þa *gemette* *he*   sceaðan
           då mötte   han   rånare
- b.   þa he   þa   ure Drihten   his   þæm halgum   sægde þæt   þæt
           när han   då   vår drott   hans   den helige   sade   att   detta
           heora   gemet nære   þæt hie   þæt wiston, hwonne   he
           deras   mått   inte-var   att de   det visste när   han
           ðisse   worlde   ende   gesettan   wolde,   þa *cwæp* *he* to him
           denna   världs   ände   sätta   skulle   då   kvad   han till dem
           'när då vår herre sade till sitt heliga folk att det var bortom deras makt att veta
           när han skulle iscensätta världens undergång, då sade han till dem'

I själva verket är ju den obligatoriska VS-ordföljden efter *þa* faktiskt väldigt lik förortssvenskans obligatoriska VS-ordföljd efter *så*. Till skillnad från förortssvenskt *så*, som alltså bara kräver VS när det har dubblerande funktion – som i Zlatans *när jag hoppar så ser jag Buffon* – är det fornengelska *þa* lika inversionsframbringande när det ensamt inleder satsen (som i (8a)) som när det upprepar ett annat inledande adverbial (som i (8b)). *þa* tycks på så vis vara lexikalt förutbestämt att kombineras med VS, medan *så* obligatoriskt framkallar VS bara när det befinner sig i en icke-initial (och dubblerande) position.

Fornengelska och förortssvenska har förstås ingen direkt koppling till varandra, annat än att det rör sig om två germanska språk (ett utdött och ett rätt nytt) som organiserar sin V2-grammatik på ett i vissa stycken liknande sätt. Den enda slutsats vi kan dra är egentligen att språkvarelserna människan är väldigt tidlös: hon skapar sig ett modersmål av det språk hon har omkring sig. Den mänskliga grammatiken sätter ändå gränserna för vad som är möjligt, vilket ibland kan få den spännande effekten att 900-talets Wessex och 2000-talets förort frambringar snarlika grammatiska system.

Sammanfattning

I denna framställning har jag diskuterat en syntaktisk möjlighet i förortssvenskan: SV-ordföljd efter inledande tidsadverbial, som *vi gick i sen vi gick hem*. Ytligt påminner ordföljden om den SV-ordföljd som är vanlig bland andraspråkstalare som inte riktigt behärskar svenskans V2-grammatik. Vid närmare granskning är det emellertid tydligt att förortens modersmålstalare har en V2-grammatik som i allt väsentligt är av samma slag som i standardspråket men som modifierats så, att den kan generera en delmängd av inlärarsvenskans SV-ordföljd. Den förortssvenska grammatiken är på så vis en synnerligen typisk mänsklig grammatik genom att den representerar en smidig syntes av en brokig och motstridig språklig input. På köpet

kommer en möjlighet att använda växlingen mellan rak (SV) och omvänd (VS) ordföljd för att signalera subjektledets informationsstrukturella status. De moderna germanska standardspråken saknar sådana möjligheter, men blickar vi bakåt i historien finner vi en intressant parallell i fornengelskan. Här ställdes lätta subjekt ofta före verbet (SV) och tyngre efter (VS) på ett sätt som leder tankarna till förortssvenskt berättande.

Källor och litteratur

Källor

Zlatan – för Sverige i tiden. Dokumentär från 2018 av Leo Razzak.

Khemiri, Jonas Hassen 2003. *Ett öga rött*. Stockholm: Norstedts.

Ganuzas förortssvenska material (SUF-korpusen) består av både inspelningar och text som samlats in inom projektet Språk och språkbruk bland ungdomar i flerspråkiga storstadsmiljöer, som bedrevs 2002–2006 vid Lunds, Göteborgs och Stockholms universitet (och finansierades av Riksbankens Jubileumsfond). Exempel (1c) och (6) är hämtade direkt från en av dessa inspelningar (som har beteckningen aK12-002).

De fornengelska exemplen har hämtats från sekundära källor, nämligen två forskningsartiklar om äldre engelsk syntax: (7a), (7b) och (8a) är från Kroch & Taylor (1997); (8b) är från Kemenade & Los (2006). Ursprungligen uppträder exempel (7a) och (8a) i munken Ælfric of Eynshams religiösa skrifter från slutet av 900-talet, (7a) i hans *Catholic Homilies*, (7b) i hans *Lives of Saints*. Exemplet i (7b) kommer från den äldsta kända versionen av Anglosaxiska krönikan (förmodligen från slutet av 800-talet), och (8b) från den så kallade *Blicking Homilies*, en predikosamling som varit känd för nyssnämnde Ælfric och därför måste vara något äldre än hans texter. Dessa och andra fornengelska prosatexter finns fritt tillgängliga och sökbara i The York-Toronto-Helsinki Parsed Corpus of Old English prose (YCOE), via Oxford Text Archive (<http://hdl.handle.net/20.500.12024/2462>).

Göteborgsungdomarnas grammatikalitetsbedömningar av X-satser med varierad ordföljd från 2019 finns i Institutet för språk och folkminnets (Isof) arkiv (under accessionsnummer dags00098).

Litteratur

Bijvout, Ellen 2018. Förortssvenska i grindvaktens öron. Perceptioner av migrationsrelaterad språklig variation bortom inlärarspråk och förortsslang. *Språk & Stil NF* 28: 142-175.

- Ganuza, Natalia 2008. *Syntactic variation in the Swedish of adolescents in multilingual urban settings. Subject-verb order in declaratives, questions and subordinate clauses*. Diss. Stockholms universitet.
- Kemenade, Ans van & Bettelou Los 2006. Discourse adverbs and clausal syntax in Old and Middle English. I: Kemenade, Ans van & Bettelou Los (red.), *The handbook of the history of English*. Maldon/Oxford/Victoria: Blackwell. S. 224-248.
- Kotsinas, Ulla-Britt 1988. Rinkebysvenskan: en dialekt. I: Linell, Per, Viveka Adelswärd, Torbjörn Nilsson & Per A. Pettersson (red.), *Svenskans beskrivning 16*. Volym 1. Linköping: Linköpings universitet, Tema kommunikation. S. 264-278
- Kroch, Anthony & Ann Taylor 1997. Verb movement in Old and Middle English: dialect variation and language contact. I: Kemenade, Ans van & Nigel Vincent (red.), *Parameters of Morphosyntactic Change*. Cambridge: Cambridge University Press. S. 297-325.
- Lindahl, Filippa 2020. Utbrytningssats med vänsterkantsellips. I: Haapamäki, Sara, Ludvig Forsman och Linda Huldén (red.), *Svenskans beskrivning 37*. Åbo: Svenska språket vid Åbo akademi. S. 174–187.
- Rampton, Ben 2011. From 'Multi-ethnic adolescent heteroglossia' to 'Contemporary urban vernaculars'. *Language & Communication* 31(4): 276-294
- SAG = Teleman, Ulf, Staffan Hellberg & Erik Andersson 1999. *Svenska Akademiens Grammatik*. Stockholm: Norstedts.
- Walkden, George 2017. Language contact and V3 in Germanic varieties new and old. *Journal of Comparative Germanic Linguistics* 20: 49-81.